

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยีที่ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นผลมาจากกระแสยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้คนไทยในทุกๆระดับ ต้องประสบปัญหา กับการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับครอบครัว และชุมชน ประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง จึงส่งผลให้เกิดปัญหานานัปการ ไม่ว่าจะ เป็น ปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ในขณะที่กระแสวัตถุนิยมทำให้ประชาชนจับจ่ายใช้สอยอย่างเกินตัว จนทำให้เกิดการก่อหนี้สินจนในที่สุดไม่สามารถหาทางออก สถานการณ์ที่บีบบังคับทำให้กระทำความผิดซึ่งกลายเป็นปัญหาทางครอบครัวและชุมชนยากที่จะแก้ไข อย่างเช่น ปัญหาการค้าประเวณี ปัญหาสุขภาพจิต การประพฤติมิชอบในการทำงาน และไม่ว่าจะเป็นปัญหาใดที่เกิดขึ้นกับครอบครัวและชุมชน สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มคนที่ประสบปัญหาเหล่านั้นเกิดจากการดำเนินชีวิตที่ไม่รู้จักพอเพียง และไม่รอบคอบในการคิดพิจารณา ขาดคุณธรรมและจิตสำนึกที่ดี และไม่มี ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหา

ปัญหาดังกล่าวจะได้รับการแก้ไขหากประชาชนในสังคมเรียนรู้การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ระบุที่ ศาสตริก (2542 : 15) กล่าวว่า ช่วงที่ผ่านมาคนไทยส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพลืมหืมตา การพัฒนาการเกษตรมุ่ง ไปข้างหน้าด้านเดียว และมักนิยมคำว่าเกษตรทันสมัย หรือเกษตรก้าวหน้า มากล่าว้าความสำคัญ ส่งผลครอบงำความคิดชนรุ่นหลัง ดังจะพบความจริงได้จากสิ่งปรากฏอยู่ในบรรยากาศ การจัดการศึกษาขณะนี้ รวมถึงผลงานส่งเสริมและให้ความรู้ด้านการเกษตรเท่าที่เป็นมาแล้ว เมื่อกล่าวถึงการจัดเครื่องมือเครื่องใช้ ก็ยังคงยึดติดอยู่กับคำว่า ทันสมัย จากสาเหตุพื้นฐานดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตไทย ซึ่งควรจะดำเนินมาบนพื้นฐานความเป็นไทยแก่ตนเองจำต้องตกเป็น ทาสเศรษฐกิจชนชาติอื่น แม้ระหว่างชนชาติเดียวกันก็พบว่าคนระดับล่างก็ยังด้อยกว่าคนระดับสูงกว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นเสมือนค้ำหลักชัยที่มั่นคงเด่นชัดของสังคมไทย ที่ได้ทรงเตือนสติให้ทุกคนได้ตระหนกอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานแล้วว่า การพัฒนาตาม

แนวทางสายกลางอย่างมีความสมดุลและพัฒนาอย่างมีขั้นตอนมั่นคงไม่ก้าวกระโดด มีความพอดีพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันยามวิกฤติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทย เริ่มมีทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวโน้มกระแสโลกาภิวัตน์และระบบตลาดสินค้าเสรีมากขึ้น และจะกลายเป็นเสือตัวที่ห้าของเอเชีย พระองค์ก็ได้ทรงเตือนสติให้ทุกคนตระหนักว่า “การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกินแบบพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเอง ได้ให้พอเพียงกับตัวเอง”

การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางหนึ่งในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของคนในสังคมไทย โดยเฉพาะสังคมไทยนั้นเป็นสังคมเกษตรกรรม และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งอุบลวรรณ ประดับสุข (2548 : 18) กล่าวไว้ในการประชุม INTACH ที่สาธารณรัฐอินเดีย เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2548 ว่าพื้นฐานของประเทศไทย เป็นประเทศเกษตรกรรม ดังนั้น จุดเริ่มต้นของการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ตั้งแต่ขั้นการฟื้นฟูและขยายเครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน อันเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการผลิตและบริการอย่างพออยู่พอกินไปจนถึงการแปรรูปอุตสาหกรรมครัวเรือน สร้างอาชีพ และทักษะวิชาการ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ละขั้นตอนเป็นลำดับในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงเทคโนโลยีที่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจากฐานทรัพยากรและภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในชาติและที่จะเรียนรู้จากโลกภายนอกด้วย

นอกจากนี้ อุบลวรรณ ประดับสุข (2548 : 12) ยังกล่าวถึงการพัฒนาประเทศตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าการพัฒนาประเทศ มิได้มีแบบอย่างตายตัวตามตำรา หากแต่ต้องเป็นไปตามสภาพภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์ สังคมวิทยา วัฒนธรรมชุมชน ที่มีความหลากหลายในขณะเดียวกันเราก็ต้องเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วตามอิทธิพลของกระแส โลกาภิวัตน์ ควบคู่ไปกับการพยายามหาแนวทางหรือวิธีการที่จะดำรงชีวิตตามหลักการพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ดำเนินไปได้อย่างสมดุล และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยอาศัยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นตัวสร้างภูมิคุ้มกันต่อผลกระทบที่ชุมชนอาจจะได้รับ ไม่ให้กระแสเหล่านั้นมาทำลายเอกลักษณ์และวัฒนธรรมชุมชนจนต้องล่มสลายไป

จากแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่ให้ประชาชนดำเนินตามวิถีแห่งการดำรงชีพที่สมบูรณ์ สันติสุข โดยมีธรรมะเป็นเครื่องกำกับ และใจตนเป็นที่สำคัญ ซึ่งก็คือวิถีชีวิตไทย ที่ยึดเส้นทางสายกลางของความพอดี ในหลักของการพึ่งพาตนเอง 5 ประการ คือ

1. ความพอดีด้านจิตใจ คือ เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประนีประนอม คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม

2. ความพอดีด้านสังคม คือ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน รู้จักหน้าที่กำลัง และที่สำคัญมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากฐานรากที่มั่นคงและแข็งแรง
3. ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบคอบ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศ เพื่อพัฒนาประเทศให้มั่นคงเป็นขั้นเป็นตอนไป
4. ความพอดีด้านเทคโนโลยี คือ รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการและควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง และสอดคล้องกับประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง
5. ความพอดีด้านเศรษฐกิจ คือ เพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ดำรงชีวิตอย่างพอสมควร พออยู่ พอกินตามอัตภาพ และฐานะของตนเอง

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเริ่มจาก การสร้างพื้นฐาน ความพอกินพอใช้ของประชาชนในชาติเป็นส่วนใหญ่ก่อน แล้วจึงค่อยเสริมสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจ ตามลำดับ เพื่อจะได้เกิดสมดุลทางด้านต่าง ๆ หรือเป็นการดำเนินการไปอย่างเป็นขั้นเป็นตอน จากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยสร้างความพร้อมทางด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสมที่ไม่ใช่เป็นการ “ก้าวกระโดด” ที่ต้องใช้ปัจจัยภายนอกต่าง ๆ มาเป็นตัวกระตุ้นเพียงเพื่อให้เกิดความทันสมัยในช่วงขณะหนึ่ง ซึ่งในที่สุดประชาชนไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการและการแข่งขันดังกล่าวได้ ก็จะทำให้เกิดปัญหาตามมา ดังที่ประเทศไทยได้ประสบปัญหาเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ดังนั้นหลักสำคัญในการพัฒนา คือ “คน” ที่จะต้องมีความรู้มีความภูมิใจในอาชีพ สามารถพึ่งตนเองได้ โดยสิ่งสำคัญในการพัฒนา ก็คือ การศึกษา ทั้งวิชาการ และ จิตใจ ที่เกี่ยวเนื่องกัน

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์

ดังนั้นในสังคมเกษตรกรรมพึ่งพาตนเองในระบบเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ สมัยก่อน เกษตรกรจะทำการผลิตเพื่อการบริโภค โดยอาศัยธรรมชาติตามสภาพแวดล้อม มีการปลูกพืชหลากหลายชนิดละกัน ทั้งพืชผัก ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชสมุนไพร พืชใช้สอย ในลักษณะของสวนผสม พืชเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยา ซึ่งกันและกัน มีความต้องการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม กับการเจริญเติบโตแตกต่างกัน ไปเกี่ยวกับแสงแดด อุณหภูมิ ความชื้น ดิน เป็นต้น เช่น พืชทรงพุ่มขนาดเล็กต้องการแสงน้อย อยู่ใต้พืชที่ทรงพุ่มใหญ่ การทำลายของ โลกแมลงที่เกิดขึ้นก็จะเป็นการควบคุมพืชบางชนิดให้มีปริมาณเหมาะสมในระบบ

นิเวศของพืช พืชที่ขึ้นปะปนหรือคละกันมีคุณสมบัติช่วยยับยั้งการระบาดของโรคแมลงพืชชนิดอื่นได้ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ต่อมามีการพัฒนาเป็นเกษตรเพื่อบริโภคและจำหน่ายจนถึงปัจจุบัน เกษตรกรส่วนใหญ่ของประเทศมุ่งเพิ่มรายได้จึงทำการเกษตรเพื่อจำหน่ายทำให้ต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกมากขึ้น ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น กอปรกับเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศ ทำให้ ต้องหันกลับมาทำการเกษตร เพื่อบริโภคและจำหน่ายในลักษณะทางเศรษฐกิจพอเพียงอีกครั้ง เศรษฐกิจพอเพียง อาจจะขยายความได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยให้อยู่อย่างพอประมาณตน เดินทางสายกลาง มีความพอดีและพอเพียงกับตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ สิ่งสำคัญต้องรู้จักการพึ่งพาตนเองโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และรู้จักการนำทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น รู้จักการนำปัจจัยพื้นฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขความสบาย และพอเพียงกับตนเอง (การศึกษาจากโรงเรียนบ้านแพรก, 2548)

เมื่อกล่าวถึงสังคมเกษตรกร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถือเป็นภาคที่มีสภาพปัญหาด้านความแห้งแล้ง ภัยแล้ง ขาดแคลนแหล่งน้ำกินน้ำใช้ และน้ำเพื่อการประกอบเกษตรกรรมเป็นปัญหารากฐานทางด้านสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่ออย่างร้ายแรงต่อปัญหาเศรษฐกิจและสังคม อาชีพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือการเพาะปลูก พืชที่สำคัญคือ ข้าว มันสำปะหลัง ปอ ข้าวโพด ภาคนี้มีพื้นที่ทำนามากกว่าภาคอื่น ๆ แต่ผลผลิตที่ได้ต่ำ เพราะ การทำนาส่วนใหญ่อาศัยน้ำฝนซึ่งไม่ค่อยแน่นอน บางปีมีน้ำมาก บางปีไม่มีน้ำเลย พอถึงฤดูแล้งน้ำในแม่น้ำลำธารจะเหือดแห้งไปเสียส่วนใหญ่ ถึงฤดูฝนประชาชนก็ไม่ได้เตรียมการเก็บกักน้ำฝนไว้ใช้ให้เป็นที่แพร่หลายกัน เว้นแต่เก็บน้ำฝนไว้ดื่มกินเท่านั้น การขาดแคลนน้ำในภาคนี้ทำให้ไม่ค่อยมีการปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ทำให้ผลผลิตมีน้อย เป็นเหตุให้ประชากรในภูมิภาคนี้มีความยากจนเป็นส่วนมาก เนื่องจากความขาดแคลนในพื้นที่ผู้คนในภาคนี้ จึงได้ดิ้นรน ไปหางานทำกัน ในภาคอื่น ส่วนมาก ไปในลักษณะการบุกเบิกใหม่ที่ทำกินใหม่ เรียกว่า "ห่านาคี" ในภายหลังการห่านาคีก็ทำได้ยากเพราะไม่มีพื้นที่จะให้บุกเบิกใหม่ ส่วนใหญ่จึงไปทำงานรับจ้างในที่ต่าง ๆ และไปกันถึงต่างประเทศ เช่น ประเทศสิงคโปร์ บรูไน และในประเทศเขตทะเลทรายตะวันออกเฉียงเหนือจึงประสบปัญหาอย่างรุนแรงดังกล่าวมาแล้ว

จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม จากผลการวิเคราะห์บริบทการเกษตรและเกษตรกรพบว่า จังหวัดมหาสารคามเป็นจังหวัดที่มีอาชีพด้านการเกษตรเป็นหลัก จำนวนครัวเรือนเกษตรกรคิดเป็นร้อยละ 71.56 ของครัวเรือนทั้งหมด ดังนั้นการให้เกษตรกรหันมาดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง จึงถือเป็น

ส่วนที่จำเป็น นอกจากนี้ครัวเรือนเกษตรกรยังมีความสนใจในการรวมกลุ่มไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ที่แสดงถึงความเข้มแข็งของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม และยังมีการหาอาชีพเสริมคืออาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและเมื่อศึกษา ข้อมูลด้านบริบทจังหวัดมหาสารคามพบว่า ปัญหาหลักคือความยากจน ดังนั้นจึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่าการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นหัวใจที่สำคัญอย่างยิ่ง

เมื่อศึกษาถึงปัญหาที่พบในจังหวัดมหาสารคามพบว่ามีอยู่หลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาความยากจน ซึ่งในปี 2548 ประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม มีรายได้ต่อคนต่อปี ที่ 28,866 บาท ซึ่งอยู่ในลำดับที่ 8 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และลำดับที่ 65 ของประเทศ (สำนักงานสถิติจังหวัดมหาสารคาม, 2548 : 1)

นอกจากนี้จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2547 โดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม พบว่าการสำรวจจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 155,633 ครัวเรือน มีครัวเรือนที่ผ่านเกณฑ์เพียง ร้อยละ 71 เท่านั้น บางอำเภอผ่านเกณฑ์เพียงร้อยละ 53 เช่นอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดจึงมีแนวทางการพัฒนาจังหวัดในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านการเกษตร และการแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคของการพัฒนาจังหวัด โดยเฉพาะการแก้ปัญหาความยากจน การว่างงาน การอพยพแรงงาน โดยการสร้างงานและรายได้ให้กับประชาชนเพิ่มขึ้นด้วยการจัดทำโครงการส่งเสริมอาชีพหลังฤดูเก็บเกี่ยว ทั้งอาชีพภาคเกษตรและอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น โครงการปลูกพืชฤดูเลี้ยง โครงการสนับสนุนกลุ่มอาชีพและสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการส่งเสริมการเลี้ยงไก่พื้นเมืองการปลูกผักสวนครัวตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ภายใต้อาคาร “ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส” (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดมหาสารคาม, 2549 : 1)

ดังนั้น การค้นหาและศึกษาตัวอย่างของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างประสบความสำเร็จ จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดมหาสารคาม นอกจากนี้การพัฒนาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ให้มีเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสามารถเป็นผู้นำในแต่ละระดับ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน หรือสังคม จะสามารถผลักดันไปสู่การสร้างความก้าวหน้าด้านความรู้ความเข้าใจซึ่งเป็นเงื่อนไขของความสำเร็จตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดมหาสารคามต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการเกษตรในจังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อคัดเลือก และรวบรวมข้อมูลของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อพัฒนาเกษตรกรที่ดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน และสังคม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - 1.1 บริบทของเกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม
 - 1.2 เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดมหาสารคาม
 - 1.3 การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและภาคี ในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. ขอบเขตพื้นที่

จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 11 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอกันทรวิชัย อำเภอแกลง อำเภอนาหว้า อำเภอวาปีปทุม อำเภอนาดูน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย อำเภอขามเฒ่า อำเภอวาปีปทุม อำเภอเชียงยืน และอำเภอโกสุมพิสัย กิ่งอำเภอชื่นชม และกิ่งอำเภอกุฉินารายณ์
3. ขอบเขตประชากร
 - 3.1 เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.2 เกษตรกรกรณีตัวอย่างอำเภอละ 1 ครอบครัว
 - 3.3 การพัฒนาเกษตรกร จะคัดเลือกจากผลการศึกษาข้อมูลเกษตรกรตัวอย่างอำเภอละ 1 ครอบครัว นำมาจัดกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 3 ระดับคือ ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม โดยคัดเลือกระดับละ 1 ครอบครัว ซึ่งเลือกจากความพร้อมของการเป็นตัวอย่าง เพื่อนำไปสู่การพัฒนา

4. ขอบเขตด้านเวลา

ดำเนินการวิจัย 1 ปี (ตุลาคม 2548 – กันยายน 2549) โดยแบ่งเป็น 4 ระยะดังนี้
ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทของการเกษตรจังหวัดมหาสารคาม

ระยะที่ 2 ศึกษา และรวบรวมข้อมูลเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดมหาสารคาม

ระยะที่ 3 การพัฒนาเกษตรกรเพื่อเป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ระยะที่ 4 การประชุมภาคี เพื่อนำไปสู่โอกาสการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้

ระยะที่ 5 สรุป จัดทำรายงาน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ได้เป็นเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดมหาสารคาม โดยผู้วิจัยได้สุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) จากความพร้อมของการเป็นกรณีตัวอย่างเพื่อนำไปสู่การพัฒนา จากครอบครัวของเกษตรกรจำนวน 3 ครอบครัว

ข้อจำกัดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดหลัก คือ เวลาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีจำกัด ที่จะใช้ในการค้นหาเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากประชากรของจังหวัดมหาสารคามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร และมีครัวเรือนภาคการเกษตรทั้งหมด 157,391 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 71.56 ของครัวเรือนทั้งหมดของจังหวัด การลงพื้นที่ในการค้นหาเกษตรกร ใน 11 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ จึงต้องใช้เวลามากในการศึกษา ติดตามและตรวจสอบ ดังนั้นเวลาของการวิจัยส่วนใหญ่จึงใช้ไปในการค้นหาเกษตรกร และเมื่อค้นหาได้ต้องทำการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิต เพื่อให้เป็นตัวอย่างของแต่ละอำเภออย่างแท้จริง ทำให้การพัฒนาเกษตรกร จึงต้องคัดเลือกเหลือเพียง 3 ครอบครัว โดยต้องนำผลการศึกษาข้อมูลเกษตรกรนี้

ตัวอย่างอำเภอละ 1 ครอบครัว มาจัดกลุ่มเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 3 ระดับคือระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) และการศึกษารายกรณี (case study) ซึ่งมีลักษณะการวิจัยเชิงบรรยาย (descriptive research) ดังนั้นกรอบแนวคิดในการวิจัย จึงใช้แนวทางการสำรวจ และสังเคราะห์ดังนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

การสำรวจ

- ศึกษาบริบทเกษตรกรจังหวัดมหาสารคาม
- บริบทด้านการเกษตร
 - บริบทด้านเกษตรกร

การสำรวจ และวิเคราะห์

- การคัดเลือก และรวบรวมข้อมูลของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
- ใช้กรอบแนวคิด ตัวชี้วัดความพอเพียง (KPI) 3 คุณสมบัติ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม

การพัฒนา และสังเคราะห์

- พัฒนาเกษตรกร โดยใช้กรอบการคัดเลือก 3 ระดับคือระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม
- สังเคราะห์สภาพปัญหาของเกษตรกร ทิศทางการแก้ไขปัญหา และปัจจัยที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนา โดยสร้างการมีส่วนร่วม ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ และปฏิบัติการร่วมกันระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีสังเกต สัมภาษณ์ สทนากดม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. จัดทำข้อมูลบริบทเกษตรจังหวัดมหาสารคาม
3. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
4. คัดเลือกเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตามตัวชี้วัดความพอเพียง (KPI) ในกรอบแนวคิด 3 คุณสมบัติ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุ มีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม
5. ศึกษากรณีตัวอย่างเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติสอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านกระบวนการจัดทำและผลที่เกิดขึ้น
6. คัดเลือกเกษตรกรที่จะพัฒนา โดยคัดเลือกจากความพร้อมของการเป็นตัวอย่าง ระดับละ 1 ครอบครัว คือระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม รวม 3 ครอบครัว
7. ศึกษาเกษตรกรที่จะพัฒนา โดยคัดเลือกจากความพร้อมของการเป็นตัวอย่าง ระดับละ 1 ครอบครัว คือระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม รวม 3 ครอบครัวเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
8. ประชุมภาคีในชุมชนของเกษตรกร ถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีวิถีปฏิบัติสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านกระบวนการจัดทำและผลที่เกิดขึ้น
9. ประชุมระดมความเห็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องในปัญหาอุปสรรค และแนวทางแก้ไขในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง
10. ประชุมภาคีเกษตรกรในชุมชนทั้ง 3 ชุมชนเพื่อนำไปสู่โอกาสการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้
11. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
12. จัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
13. เผยแพร่งานวิจัยและขยายเครือข่ายงานวิจัยสู่สาธารณชน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามตัวชี้วัดความพอเพียง (KPI) แล้วนำมาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าสู่ระยะที่ 2 โดยเลือกอำเภอละ 1 ครัวเรือนในการพัฒนาเกษตรกรเพื่อเป็นกรณีตัวอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลัก

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จะพัฒนาโดยการคัดเลือกเกษตรกรจากความพร้อมของการเป็นตัวอย่าง ระดับละ 1 ครอบครัว คือระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับสังคม รวม 3 ครอบครัว

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคาม หมายถึง ประชาชนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดมหาสารคามที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก
2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยซึ่งทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ "เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปใน "ทางสายกลาง" โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์
3. เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามที่มีการดำรงชีวิตอยู่ได้โดยการพึ่งตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
4. การเกษตรพอเพียง หมายถึง การทำการเกษตร โดยการลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ แปรลงนามีทั้งนาข้าว สระน้ำ พืชยืนต้น พืชล้มลุก ที่อยู่อาศัย และเลี้ยงสัตว์ และประเด็นสำคัญคือการไม่ใช้สารเคมีในแปลงนา
5. ตัวชี้วัดความพอเพียง (KPI) เป็นกรอบแนวคิดในการคัดเลือกเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดมหาสารคาม ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3 คุณสมบัติ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และ 2 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม
6. เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ระดับครอบครัว หมายถึง เกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามที่มีการดำรงชีวิตอยู่ได้โดยการพึ่งตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยดำเนินชีวิตแบบพอเพียง และทำการเกษตรแบบพอเพียงในครอบครัว ทั้งครอบครัวช่วยกันทำและมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ยึดแนวทางในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างจริงจัง

7. เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ระดับชุมชน หมายถึงเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ระดับครอบครัว และเป็นตัวอย่างของชุมชนในการดำเนินชีวิต มีเกษตรกรในชุมชนสังเกตเห็นผลการดำเนินชีวิต และนำไปเป็นแบบอย่างมีเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มขึ้นในชุมชน รวมกลุ่มกันดำเนินชีวิตและทำการเกษตร มีการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความเห็นและสามารถเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ ได้

8. เกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ระดับสังคม หมายถึงเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ระดับครอบครัว และชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้การศึกษาดูงาน และสามารถขยายผลไปยังชุมชนอื่น ๆ ในสังคมให้เกิดการรวมกลุ่มในระดับชุมชน หลายกลุ่มเป็นระดับสังคม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ประโยชน์ด้านองค์ความรู้ ได้แก่ องค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดมหาสารคาม และองค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรกรที่มีการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดมหาสารคาม

2. ประโยชน์ด้านการพัฒนา ได้แก่ ได้ตัวอย่างของความสำเริง รวมถึงทิศทางการพัฒนา และสร้างความก้าวหน้าด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกรชุมชน และสังคม ซึ่งเป็นเงื่อนไขของความสำเริงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง